

Szemes Péter

A kanizsai lilium – Erdősy Eugénia pályája

Kocsis Katalin *Nagykanizsáról európai színpadokra* című kötetéről

Erdősy Eugénia különleges tagja a tehetségekben amúgy sem szűkölködő zalai művészeti pantheonnak. Hogy neve mégis benne a köztudatban, sőt, még a zenekedvelők előtt is kevésbé ismert, annak oka elsősorban a művésznő életének gyors ellobbanásában és az azóta eltelt százharminc esztendő feledtető homályában keresendő. Pedig, ha sorsának tragikuma nem is, kiváló képességeinek kihasználása, sikerei és erkölcsi nagysága máig követendő példává magasítják. A kanizsai zenetörténet elkötelezett kutatója, Kocsis Katalin érdeme, hogy ismét a fénybe emelte hősnőjét, feltárta és a Czupi Kiadó gondozásában közreadta róla mindazt, ami ennyi év távolából tudható és elérhető – szép és gondos munkájából így érzékletesen bontakozik ki a rövid pályáiv, újra élővé galvanizálódik Erdősy Eugénia.

Aki eredetileg Biba családnévvel született, valószínűleg 1856 márciusában, Nyaváládon (ma a Veszprém megyei Zalaegerszeg). A vadász édesapa 1863-ban bekövetkezett halálakor már Nagykanizsán éltek, ahol a Kölcsey utcai házból gyakran kihallatszott a kis Zseni éneke (kedvenc dala a *Szeretlek én egyetlenegy virágom!* volt). Később édesanyjával a Kanizsai Dalárda női karának tagja lett, melynek tanárként is működő karnagya, Kartschmaroff Leó főkantort talán külön is foglalkozott vele, majd 1975-77-ben Bécsben, a Zenebarátok Társasága akadémiáján tanult. Itt a számos kiváló énekest kinevelő Mathilde Marchesi volt a mestere, neki köszönhető, hogy tehetsége már viszonylag korán megmutatkozott. Ezt bizonyítja az 1875 szeptemberében, Nagykanizsán adott estje nagy sikere is.

A fiatal lírai (koloratúr)szoprán színpadi debütálására sem kellett sokat várni: 1877 júniusában a berlini királyi teátrumban Annuskát énekelte Weber *A bűvös vadász* című operájában. Gyakorlatlansága ellenére jól fogadta a korabeli kritika, sőt, a következő évadot már a hamburgi városi színháznál töltötte, ám ebből az időszakból a szerző nem talált róla adatokat. Azt bizonyosan ekkor döntötte el az ifjú művésznő, hogy az operáról az operett műfajára tér át és ennek érdekében hazatér csiszolódni.

1879 tavaszán mutatkozott be Budapesten a Nemzeti Zenede hangversenyén – ebben az időben vette fel az Erdősy nevet. A szintén zalai kötődésű Rákosi Jenő igazgató szerződtette a még nagyon új, zenés repertoárú Népszínházhoz, ahol Szigligetinével (Pálmay Ilka) Blaha Lujzát voltak hivatva tehermentesíteni. Minden bizonnyal a nemzet csalogánya is taníttatta itt fiatal pályatársnőjét, akinek kezdetben a színpadi mozgás és a tánc nehezebben ment. A legendás spanyol táncosnő életéről szóló *Camargo* című francia operettben debütált, majd ezt két további Lecoque-bemutató (*An-*

got asszony lánya, *A kis nagysám*), s a gall szerzők darabjai mellett (Planquette *A corneville-i harangok*ban Serpolette-et, Suppé *Boccaccio*ban Beatricet, Hervé *Az útszéli grófkisasszony*ban Mi-rettát, Offenbach *Favártné*ban pedig a címsze-replőt alakította) a direktor *Titilla hadnagy*ának főhőse, Csepreghy Ferenc *Sárga csikó*jának Erzsikeje és nagy nemzeti zeneszerzőnk, Erkel Ferenc Sándor fiának *Székely Katalin*jában a protagonist megformálása követte. A kritikusok jobbára elismerően írtak róla.

A Népszínház után viszonylag nagy váltás volt, hogy a szezon nyitányaként, 1880 őszén, a Theater an der Wienben megkapta a portugál király szerepét *A királyné csipekendője* című Johann Strauss-ősbemutatóban. A neves komponista – a császárváros zenei életének állócsillaga – által dirigált előadás nagy sikert aratott, s benne Eugéniát is „viharosan” ünnepelték. Így hamarosan felléphetett újra (ezúttal németül) *A corneville-i harangok*ban, Adélként *A denevér*ben, és egy *Herz-Ass* című Millöcker-operettben is. A társulat tagjaként emellett vendégként (három Millöcker-darabban és az itthonról általa már ismert Suppé-műben) júniusban és júliusban a Monarchia kedvelt fürdőhelye, Teplitz-Schönau (ma a csehországi Teplice) színházában játszott.

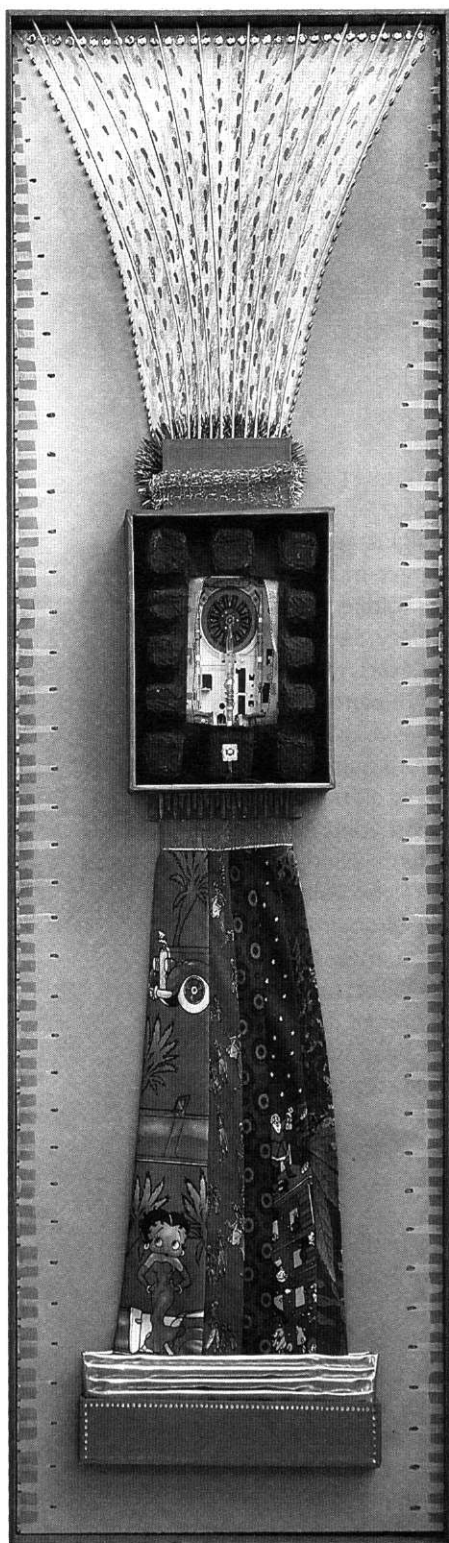
Egy gyors kanizsai látogatást és hangversenyt követően, 1881 ősze már Berlinben találta Eugéniát, akit a Friedrich-Wilhelm-Städtisches Theater szerződtetett. (Az egyébként pontosan adattolt könyvben a teátrum – melynek épületében később olyan kiválóságok alkottak, mint Otto Brahm vagy Max Reinhardt, és ma a Deutsches Theaternek ad helyet – neve hibásan szerepel.) Állítólag a feleségét elszerező igazgatóval, Franz Steinerrel szakító Strauss is közbenjárt azért, hogy a tehetséges szubrett a német császári fővárosba kerüljön. A fiatal művésznő ekkorra érett be igazán és lassan a neki felrótt magyaros akcentust is kezdte elhagyni, így döntése mindenképp jónak és szakmailag hasznosnak bizonyult. A kapott lehetőségekre nem panaszkodhatott, egymást követték a bemutatói és szinte minden este színpadon állt. A nyolc darab közül, melyekben fellépett, kiemelkedik *A furcsa háború* (szó szerint *A vidám háború*), melynek nemcsak zeneszerzője, de ismét karmestere is Strauss volt.

1883 nyarán, a színház átépítése miatt, fél évre a hannoveri Residenztheaterhez szerződött, ahol rendkívüli sikereket ért el Genée *Nanon*já-

nak címszerepében. Nem véletlen, hogy itteni direktora, Gabor Steiner (Franz testvére) szinte teljesíthetetlen feltételekkel engedte volna csak el az újra nyitó Frigyes-Vilmoshoz, az *Egy éj Velencében* ősbemutatójára. Berlinbe visszatérve nem is oda, hanem a Walhalla-Theater alkalmazásába került – ez a bő két esztendő jelenti pályája utolsó szakaszát.

Új színházában az alsó-szászországi teátrumhoz hasonlóan a *Nanon*nal kezdett, ám ezúttal a nagy kedvenc Jenny Stubeltől vette át a szerepet, akivel komoly riválisok lettek. A szintén felváltva játszott Millöcker-operettet, *A tábortelkészt* követően, melyben Minnát alakították, az 1885 szeptemberében bemutatott *Don Cesar* hozta meg neki az átütő sikert (az előadást az új igazgató, a Bécsből érkezett régi ismerős, Franz Steiner vitte színre). A Dellinger-mű kapcsán így emlékezett meg róla zalai földije, a szintén Berlinbe szakadt újságíró, Nyáry Sándor: „Sohasem felejttem el azt a Don Cesart, melyben ő volt 'Maritana', azzal a gyöngyfüzérrel habnyakán és a pompás gyöngyökkel és drágakövekkel kirakott koronával dús, gyönyörű hajzatában. A zsúfolt ház a hamis ékszert, mely előtte még akkor is alárendelt szerepet játszott volna, ha igazi ékszer – mert neki csak a királynő kellett, aki itt, máskor is az a hamisítatlan királynő volt, ki elégtelen uralkodott a művészet birodalmában...”. 1886 tavaszán színpadra lépett még *A nevető Berlin* című, jelenetekből összeállított műsorban és a kanizsai nyaralás után az *Angot asszony lányában*. Közben felreppentek olyan hírek, hogy közelgő házassága vagy egészségének megrendülése miatt elhagyja a pályát, amit utóbbi előadásban négy fellépésével, illetve tervezett boroszlói szerződése elfogadásával mintegy maga cáfolt meg. 1886. szeptember 9-én azonban eldőrdült a pisztolylövés, mellyel önmaga tett pontot minden terv végére és mely további pletykákat generált.

Szeretett városával, Kanizsával ápolt kapcsolatának áttekintése – ahova, ha csak lehet, hazatért pihenni és egy-egy koncertet adni, s melynek polgárai naprakészen követhették sorsa formálódását és sikereit – a kötetben, jól felépített dramaturgia szerint, mintegy felvezeti Eugénia tragikus tetteinek leírását. Az ehhez vezető úton bizonyosan komoly mérföldkő volt legfőbb bizalmasa, édesanyja elvesztése, aki mindig lánya mellett állt, és halálos ágyán beleegezését adta annak eljegyzéséhez a Hanno-

László János: Házi boldogság generátor

verben megismert Strachwitz gróffal (a korábbi arisztokrata hódoló, Ernst von Hammerstein gróf esetében ezt még elutasította). A gyász miatti mély depresszió, félredinósztizált „tűdöbetegségétől” való félelme (Ferenc bátyja ugyancsak huszonévesen ennek következtében vesztette életét), valamint – mint utóbb kiderült – vőlegényének igazságtalan gyanúsítgatása mind-mind hozzájárultak a végzetes lépés megtételéhez. 1886 szeptemberének ominózus pénteki napján este a Tiergartenben egy bokor mögött lőtte főbe magát, s noha az öngyilkossági kísérlet félresikerült, Eugénia néhány órával később, a kórházban belehalt súlyos sérüléseibe. A vizsgálat során a művész nő egy pillanatra magához tért még, ám arra kérte az őt kezelő orvost, hogy semmiképpen se mentse meg, a holmijai között pedig megtalálták a berlini államügyésznek írt levelét is, amiben azzal fordult hozzá, hogy – mivel életében szemérmessége gátolta ezt – halála után állapítsa meg érintetlenségét. Így, akárcsak a görög tragédiák hősnői, a legbecsesebb értéke feláldozásával vált erkölcsi mintává, életét adta igaza bizonyításáért.

A könyv behatóan foglalkozik a szeptember 16.-i nagykanizsai temetés körülményeivel, lefolyásával és sajtóvisszhangjával, illetve Eugénia alakjának felidézése mellett (amiből még az is kiderül, hogy nagyon szeretett lovagolni), halála és a tisztaság általa nyert bizonyosságának utóhangjaival is. A szerző lehetőség szerinti teljességre törekvés, kutatásának alaposágát mutatja, hogy ugyancsak nyomon követi a testvérek sorsának alakulását, hősnője továbbélését az irodalomban és a zenében, ikonográfiáját és függelékben szerepeinek jegyzékét, repertoárját. Különösen hasznos, hogy számba veszi azokat a kanizsai épületeket is, melyek a „szűz színésznőhöz” kötődnek – ismerve a helyi lokálpatrióta szellemiség erejét, bízhatunk benne, hogy valamelyiket a közeljövőben emléktábla is jelölheti, mint ahogy szép gesztussal, talán a védettséget élvező sírt is újra koszorúzni fogják majd a fiatalok. Nagykanizsa büszke lehet rá, hogy Erdősy Eugénia szívbéli otthona lett, hogy amint az európai színpadokra bocsátotta, végleg visszafogadta és immár mindörökké őrzi. Az utókor feladata, hogy alaposabban megismerje, újra felfedezze, és méltó módon becsülje – a kultusz alapkövét lehelyezte már Kocsis Katalin kötete.

(Czupi Kiadó, 2016)